

Світлана Набок

ІСТОРІЯ УАН/ВУАН: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

14 листопада 1918 року Павлом Скоропадським було підписано «Закон Української держави про заснування Української Академії наук у Києві». Згідно з затвердженим статутом Академія визначалась як «найвища державна наукова установа на Вкраїні»¹.

Значення самого факту заснування Української (а нині — Національної) Академії важко переоцінити. Усвідомлення цього науковою спільнотою яскраво підтверджує обсяг бібліографії, присвяченої її діяльності та історії². В переддень 90-річного ювілею Академії дослідження її історії, а особливо періоду становлення та першого десятиліття діяльності, не втратили актуальності. Продовжує зростати кількість публікацій різноманітного жанру — від наукових монографій до статей у періодичних виданнях. Відображені у них концепції, погляди, в першу чергу на спрямованість розвитку Академії у період становлення, неодноразово зазнавали радикальних змін³. Проте це питання досі не було предметом окремого дослідження. Тому, звертаючись до цієї проблематики, моєю метою було висвітлення лише деяких видозмін історіографічної традиції. Зокрема, відображених у публікаціях поглядів на спрямованість процесу розвитку Академії, його пріоритетні напрями у 1920–1930-ті роки.

* * *

Перша монографія⁴, присвячена діяльності Академії, була опублікована у 1931-му році*. Ця праця сьогодні відома лишень вузькому колу фахівців з історії Академії, хоча й була видрукувана у видавництві Академії під грифом «Серія науково-популярна».

---

* Її автор, Андрій Артемський, на той час очолював осередок комуністичної партії в АН.

У її вступі чітко зазначено мету — видання має: «Подати факти, огляди минулого, висновки з досвіду боротьби за радянізацію ВУАН і перспективи надалі»⁵. На практиці ж видання заклало традицію викладу історії Академії, якою дослідники тривалий час послуговувалися, а деякі її елементи використовують й понині. Тому, говорячи про традицію історіописання Академії, варто поглянути на це видання детальніше. Працю розподілено на дві частини: перша — історична «З історії заснування та діяльності Всеукраїнської Академії наук (ВУАН)», друга — огляд діяльності окремих підрозділів ВУАН «Як працюють відділи і комісії ВУАН». Такий розподіл став класичним для видань з історії Академії і до сьогодні є одним з найбільш поширених. Так само класичним став виклад історії Академії за весь період її існування — від викладу передумов створення по рік публікації видання. Розпочинається історичний розділ праці параграфом під назвою «Класова боротьба й національне питання», і лише після висвітлення цієї дилеми автор приступає до питань «З історії заснування Всеукраїнської Академії наук (ВУАН)». Цей принцип також стане класичним. І в більш пізніх виданнях власне історії Академії почне передувати, в радянський період, огляд радянської політики у національному питанні та питанні науки і культури в Україні. В пострадянській час його місце займе огляд історії української науки до академічного періоду, подекуди в загальносвітовому чи європейському контексті, або ж «соціально-політичний» огляд, інколи й те і інше. Хоч уже в 1990-х роках почнуть з'являтися праці, що з різних причин ігноруватимуть цю традицію⁶.

У подальшому тексті чітко окреслено авторську позицію щодо мети діяльності Академії: «Всеукраїнська Академія наук... буде українську формою, соціалістичну змістом культуру». Зазначено також, якою була Академія, і мету перетворень, що їх у описаний автором період вона зазнала: «...перетворити Академію з буржуазно-дідицько-попівської зброї боротьби проти пролетаріату і його диктатури на зброю соціалістичного будівництва». Така чіткість у фіксуванні авторської позиції здійснюваного огляду та оцінки спрямованості розвитку Академії, попри зауважену сучасними дослідниками навіть більшу чіткість у формулюванні присутньому в праці Н.Полонської-Василенко⁷, загалом не стала характерною для історіописання Академії.

Закладена А.Артемським радянська концепція висвітлення історії Академії, і особливо періоду її становлення та першого де-

сятиріччя діяльності, остаточно була сформована лише наприкінці 1960-х років. В.Терлецький, автор опублікованого у 1969 році «Короткого історичного нарису» Академії, відводить роль першого у радянській історіографії фундаментального дослідження виданню 1967 року — Історії Академії наук УРСР у 2-х книгах⁸. До її публікації, зазначає Терлецький, «літературні джерела, зокрема «розвиток науки в Українській РСР за 40 років», давали більш-менш широке уявлення про історію розвитку окремих галузей науки, але містили обмаль відомостей про виникнення, становлення і розвиток Академії...»⁹.

На початку 1990-х років дослідники опинилися в ситуації, коли до їх послуг було лише дві концепції висвітлення історії української академічної науки 1920-х років. Перша — створена у 1960-х роках в контексті офіційної радянської історіографії¹⁰, та друга, альтернативна, утверджена у закордонних виданнях, авторами яких були переважно академічні співробітники-емігранти¹¹.

У загальних рисах ставлення до означених історіографічних традицій було висловлено вже в першій половині 1990-х років. Зокрема, автори передмови до опублікованого 1993 року збірника документів і матеріалів Академії доходять думки, що радянська концепція була свідомо виготовленим фальсифікатом: «Вже з 1928–1930 рр., коли на хвилі боротьби з «буржуазно-націоналістичними елементами в гетьмансько-петлюрівській академії» було затушовано 10-річний ювілей УАН-ВУАН, офіційна радянська історіографія почала свідомо фальсифікувати історію Академії, вилучаючи і спотворюючи не лише окремі факти в діяльності видатних учених, а й цілі етапи історичного розвитку науки»¹².

Скептично були сприйняті і публікації істориків-емігрантів, перевидані на теренах України на початку 1990-х років. Наголошуючи на тому, що ці роботи «дещо «реабілітують» діяльність Академії наук, яка була викривлена в радянській історіографії, їм дорікають за суб'єктивізм та обмеженість джерельної бази»¹³.

Необхідність творення нової концепції історії Академії спричинилася до спроб систематизації її історіографії. Першу таку спробу вміщено у передмові того ж видання документів і матеріалів Академії, де висловлено вищезазначені оцінки історіографічних традицій періоду 1930–1980 років. Автори розподіляють усі видання, присвячені Академії, на узагальнюючі та видання довідкового характеру, маючи на увазі вітчизняну традицію, окремо виділені зарубіжні емігрантські видання та роботи «нового

історіографічного періоду» (внаслідок емпіричного аналізу зазначених у посиланнях публікацій — починаючи з 1989 року)¹⁴. Не включено до цієї схеми періодики, в першу чергу — періодичні видання самої Академії, які існували і в «до радянський» період. Враховуючи той факт, що текст частини цих видань вміщено у збірці серед інших документів Академії, імовірно, упорядники розглядають їх як джерело, а не як частину вітчизняної історіографічної традиції.

Близько половини праць, зазначених авторами передмови як «видання нового історіографічного періоду», належать до біографічних досліджень, інші мають археографічний характер і присвячені як висвітленню епістолярної спадщини видатних науковців так і діяльності керівних органів Академії¹⁵.

Після 1993 року вищезазначені напрями досліджень значною мірою були збережені та розвинуті. Було продовжено і публікацію документів і матеріалів¹⁶. У передмові до довідникового тому¹⁷ цього видання, опублікованого 2002 року, міститься опосередкована оцінка розвитку історіографії за період 1990-х років: «...Настав час не тільки згадати імена вчених, викреслені з літопису української культури, заборонені наукові дисципліни, а й ввести у науковий обіг ... науковий доробок того часу, повернути з небуття важливий період історії та культури нашого народу»¹⁸, — твердять її автори.

З цим твердженням важко не погодитись. Увага, приділена співробітникам Академії в дослідженнях біографічного профілю¹⁹, вплинула і на узагальнюючі праці з історії Академії. Відображена в сучасних дослідженнях історія провідного наукового закладу є значно більш персоніфікована, аніж картина, зображена у виданнях 1940–1980-х років. Що, власне, і дає підстави упорядникам довідникового тому стверджувати необхідність «не тільки згадати імена вчених». Тобто, напрям біографічних досліджень визнається якщо і не провідним, то принаймні таким, що не є найгострішою проблемою історіографії.

Від початку 1990-х років з'являється все більше і праць присвячених окремим структурним підрозділам Академії. Таким чином, поступово заповнюються прогалини історії академічних установ, що утворилися в 1940–1980 роках, коли подібні дослідження висвітлювали переважно історію установ діючих на момент написання праці, не заглиблюючись у питання історії установ-попередників²⁰.

Згідно з даними каталогу Академії за 1993 р., серед діючих на той момент 144 установ у 1920-х рр. засновано менше двох десятків,

причому діяльність деяких з них відновлена у 1990-х роках²¹. Водночас, сучасні дослідники зазначають наявність у складі Академії 1928 року 68 установ²². Враховуючи вище викладене, слід констатувати: вилученими дійсно опинилися цілі етапи та напрями розвитку науки.

Торкається питання історіографії і Л. Матвєєва у передмові до видання 2003 року²³. Говорячи про загальні тенденції розвитку історичної науки за період від 1987 року, вона також зазначає джерелознавчий напрям досліджень як основну характеристику цього етапу²⁴. Проте історіографічний аспект передмови цим твердженням не вичерпується.

У тексті також зазначено аспекти, які, на думку дослідниці, були викривлені радянською історіографією. Поряд з твердженнями про фальсифікацію дати заснування Академії та наведенням причин, що зумовили підвищений інтерес до біографічних досліджень (в даному випадку щодо двох президентів Академії), маємо ряд нових тверджень, відсутніх в більш ранніх історіографічних оглядах: про замовчування та фальсифікації політичного аспекту в історії Академії, та про особливості розвитку Академії на різних етапах.

Увага до політичних аспектів в історії Академії, якою позначені сучасні дослідження, певною мірою є продовженням традицій 1920–1930 років, коли історичні огляди діяльності Академії також носили політизований характер і досить рельєфно відображували стосунки Академії та влади, суспільства та Академії з різними інтерпретаціями залежно від позиції автора. І якщо ці елементи досить чітко простежуються ще у праці А. Я. Артемського, опублікованої 1931 року, то вже у 1960-х роках — стають безособовими та зводяться до констатації провідної ролі партії в житті Академії. Зокрема, причини початку процесу так званої «технізації» Академії вже у 1960-х роках визначалися наступним твердженням: «XV з'їзд партії вказав, що необхідно рішуче наблизити академічні наукові дослідження до потреб промисловості і сільсько-го господарства»²⁵.

Окремим важливим питанням серед зазначених у огляді Матвєєвої є періодизація історії Академії. Традиційно, в період 1930–1970 років усі узагальнюючі роботи висвітлювали історію Академії за весь період її існування — від заснування до року публікації²⁶. Вже починаючи з 1993 року, з'являються перші роботи, переважно статті, присвячені окремим періодам розвитку Академії²⁷.

Розбіжності у питанні періодизації історії Академії простежуються вже починаючи з 1950-х років між вітчизняними виданнями та їх закордонними аналогами. Створені практично на одному матеріалі, ці праці різняться за структурою. Це зумовлено не стільки фактажем, як завданнями, що їх ставили перед собою вітчизняні та емігрантські дослідники. Сучасні видання у переважній більшості використовують загально-історичну періодизацію. Видання 1940–1980 років пов'язували історію Академії з офіційно затвердженими етапами розвитку соціалістичного суспільства, тобто у традиціях радянської історіографії, також використовували загально-історичну періодизацію²⁸. Роботи дослідників-емігрантів, зокрема Н.Полонської-Василенко, мають зовсім інший хронологічний розподіл, пов'язуючи його в першу чергу з подіями внутрішнього життя Академії, про що досить красномовно свідчать самі назви розділів²⁹. Загалом у літературі «нового історіографічного періоду» виокремилося кілька варіантів підходу до періодизації історії Академії.

У 1994 році виходить друком «Історія Національної Академії наук України», що у вступній статті акцентує увагу на залученні нового архівного матеріалу та офіційно (видання академічне) визнає роком заснування Академії 1918. Огляд становлення та перших десятиліть діяльності практично розподілено на десятиліття: 1918–1928 — «Перше десятиліття», 1929–1938 — «Здобутки і втрати великого перелому»³⁰.

У 1993 році опубліковано і першу у вітчизняній історіографії монографічну спробу розглянути історію Академії не «від заснування і по-сьогодні», а лише за окремий період. «Рання історія Академії наук України»³¹, що належить перу Ю.Храмова, С. Руди, Ю.Павленка та В.Кучмаренка, висвітлює розвиток Академії у період від 1918 до 1921 року включно. Здавалося б, це видання може закласти традицію, що сприятиме творенню періодизації Академії на основі аналізу перебігу її внутрішнього життя. Та і до сьогодні подібні спроби відсутні. На підставі твердження Л.В.Матвеевої слід припустити, що визначення періоду ранньої історії Академії у межах 1918–1921 років усе ж утвердилося в історіографії. Хоч загалом питання періодизації в сучасних дослідженнях і досі не є повністю усталеним, а різні підходи до нього співіснують і далі.

Частково порушено Л.Матвеевою і питання щодо характеру розвитку Академії у період 1920-х років та його зміни в наслідок реструктуризації наукового закладу на початку 1930-х років і його відображення згідно з різними історіографічними традиціями³².

Дослідники 1940–1970-х років визначали характеристики процесу розвитку Академії як «боротьбу з буржуазно-націоналістичними елементами» задля перетворення її на радянську. Таке визначення процесу в радянській історіографічній традиції фіксується і сучасними оглядами вже з 1990-х років. Зокрема, у тексті згадуваної передмови до видання документів і матеріалів 1993 року увага на моменті початку фальсифікації історії Академії радянською історіографією фіксується саме через визначення: боротьба з «буржуазно-націоналістичними елементами в гетьмансько-петлюрівській академії», наслідком якої стало «затушовування» 10-річного ювілею Академії.

Видання 1967 року (Історія Академії наук Української РСР: у 2-х книгах), яке прийнято вважати найбільш ґрунтовним з опублікованих у радянський період на теренах України, зазначає зміну основного напрямку досліджень з українознавчої проблематики на розвиток технічних та природничих наук: «У перші роки діяльності АН УРСР основна увага приділялася дослідженням з історії України, археології, мовознавства, українського фольклору, демографії тощо. Розвиток народного господарства, соціалістична індустріалізація, колективізація сільського господарства республіки поставили завдання, які могли бути вирішені лише на основі досягнень природничих і технічних наук»³³. Отже, в радянській історіографічній традиції зазначалася зміна пріоритетних напрямів досліджень Академії з україністики у широкому сенсі на природничо-технічні дослідження.

Звертається до питання про зміст та характеристики процесу розвитку Академії і зарубіжна емігрантська історіографія. Н. Полонська-Василенко вважає основними характеристиками розвитку Академії у період 1920–1930 років перетворення осередку розвитку національної культури, носія «культурних і національних прагнень свого народу», яким була Академія від її утворення, на «речника пропаганди марксизму-ленінізму»³⁴. Себто йдеться про денационалізацію Академії.

Децю відмінних поглядів дотримувався інший історик української науки у еміграції Д. Соловей. Основні характеристики розвитку Академії у період 1920–1930 років він вбачав у перетворенні Академії на установу колоніальну, де розвивалися переважно прикладні дослідження, та констатуючи в подальші періоди її розвитку постійне погіршення кваліфікаційного рівня, порівняно з російським на тлі загальносоюзного³⁵.

Унаслідок зіставлення даних нововведених джерел та радянської історіографічної традиції сучасні дослідники Академії досягли певного компромісу у висвітленні її діяльності. Наслідками процесу, що мав місце в Академії у період 1920–1930 років, вважаються репресії щодо ряду вчених «старої школи» (зумовлені тоталітарним характером влади в країні) та розвиток природничо-технічних досліджень (як закономірний процес, зумовлений реаліями науково-технічного прогресу). «У 30-ті рр. створено сучасну лабораторно-експериментальну базу академічної науки, орієнтованої на вирішення завдань індустріалізації. Репресії 30-х рр. призвели до загибелі багатьох вчених, заборони цілих напрямків наукових пошуків», — так анонсує розділ «Здобутки і втрати «великого перелому» (1929–1938)», видання 1994 року³⁶. «Перелом настав наприкінці 20-х років, коли керівництво республіки зрозуміло, що сучасна наука вимагає належного фінансування і конче потрібна для розвитку промисловості, транспорту, сільського господарства, військової техніки...», — читаємо у виданні 2000 року³⁷. Вслід за радянськими, сучасні автори, відкинувши ярлик «буржуазна» наголошують на «технізації», утворенні природничо-технічної, на противагу гуманітарній, спрямованості досліджень, набуття Академією природничо-технічного та прикладного характеру, оцінюючи цей процес загалом позитивно³⁸. Така його оцінка, сформована на початку 1990-х років, за останнє десятиліття практично не зазнала змін.

Підбиваючи підсумки, слід констатувати, що всі оглядачі історіографії Академії фіксують зосередження сучасних дослідників на виявленні окремих фактів в історії Академії, сфальсифікованих у період творення радянської концепції її історії. Основна увага останніх десятиліть була зосереджена на джерелознавчих дослідженнях та перевірці фактографічних даних з історії Академії.

Превалювання джерелознавчих досліджень протягом останніх двох десятиліть дає підстави твердити про високий рівень опрацювання наявної джерельної бази історії Академії. Відповідно, відсутність досліджень, що комплексно висвітлювали б питання пріоритетних напрямів розвитку української науки у 1920–1930 роках, не слід пояснювати недостатнім обсягом джерельної бази. Так само, вірогідно, не слід намагатися відшукати якийсь невідомий досі документ періоду 1920-х років (чи то в Академії, чи то у різноманітних владних інстанціях), який би чітко окреслював плановані провідні напрями розвитку української науки у 1920–1930-х роках.

Питання аналізу провідних напрямів розвитку української науки у 1920-х роках та пріоритетів влади, що знайшли своє відображення у напрямках реформування Академії, здійсненого у 1930-х та наступних роках не є таким, що піддається розв'язанню лише шляхом якісного аналізу на основі нововиявлених архівних документів.

Підготовчі етапи такого дослідження вже частково здійснені укладачами збірників документів і матеріалів Національної Академії наук України. У різних томах цього видання вміщено списки співробітників з зазначенням фаху та списки установ, що їх було утворено в Академії в період 1920–1930 років. За умови їх відповідної систематизації, подекуди доповнення архівними джерелами та відомостями з публікацій біографічного профілю, вони можуть слугувати основою для проведення статистичних досліджень.

Статистичний аналіз, методами якого послуговується наукознавство, дозволить встановити превалювання установ того чи іншого профілю та кількісний і якісний розподіл співробітників за спеціальностями. Отримані внаслідок такого аналізу дані дають змогу підтвердити чи спростувати превалювання гуманітарного профілю в Академії у 1920-х роках, а аналіз відповідних даних за 1930-ті роки — результативність запроваджених владою реформ у напрямку «технізації» Академії.

Інший аспект — рівень національної спрямованості у діяльності Академії — також уявляється можливим дослідити на основі кількісних даних. Аналіз динаміки установ та кадрів, що працювали у сфері україністики (в широкому сенсі) дасть змогу порівняти їх відсоток у загальному складі Академії у різні періоди та, за наявності таких даних, проаналізувати це співвідношення у контексті діяльності європейських наукових установ того періоду. Наслідки такого аналізу, безумовно, вплинуть і на висвітлення політичних аспектів в історії Академії.

Аналіз особового складу Академії, в цьому випадку його динаміки, може прислужитися і для подальшого обґрунтування періодизації її історії.

---

¹ Статут Української Академії наук у Києві. — К., 1919. — С. 3.

² Уже протягом перших 10 років існування кількість публікацій перевищила 5.000 найменувань, див: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інститут рукопису. — Ф. X. — Спр. 18611. — Арк. 1.

³ Зокрема, у виданнях початку 1990-х років знаходимо твердження про фальсифікацію історії Академії у радянській історіографії, див: Історія

Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. — К.: Наукова думка, 1993. — С. 5.

⁴ *Артемський А.Я.* Що таке Всеукраїнська Академія наук (ВУАН). — К., 1931. — 94 с.

⁵ Там само. — С. 4.

⁶ Так, у 1998 році В.Кучмаренко у передмові до видання документів і матеріалів Академії, хоч і зазначає, що «тут лише побіжно окреслено» її історію, проте огляд розпочинає саме з часу заснування установи: *Історія Національної Академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали.* — К.: НБУВ, 1998. — С. 8–24.

⁷ У своєму «Вступі до історії» Н.Яковенко наводить як приклад «виразної декламації авторської позиції» зазначення Н.Полонською-Василенко у праці з історії Академії її поглядів на напрям розвитку Академії: Яковенко Н. Вступ до історії. — К.: Критика, 2007. — С. 301.

⁸ *Історія Академії наук Української РСР: у 2-х кн.* — К., 1967

⁹ *Терлецький В.М.* Академія наук Української РСР 1919–1969. Короткий історичний нарис. — К.: Наукова думка, 1969. — С. 5.

¹⁰ Див., напр.: *Історія Академії наук Української РСР.* — К.: Наукова думка, 1982. — 859 с.; *Історія Академії наук Української РСР: у 2-х кн.* — К., 1967. — Кн. 1. — 834 с.

¹¹ Див., напр.: *Полонська-Василенко Н.Д.* Українська Академія наук. Нарис історії. — К.: Наукова думка, 1993. — Ч. 1. — 148 с.; *Парамонов С.* 35-ліття Української Академії наук (УАН)// *Віра і культура.* — 1953. — Ч. 1. — С. 51–56.

¹² *Історія Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали* — К.: Наукова думка, 1993. — С. 5.

¹³ Там само.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само. — С. 6.

¹⁶ *Історія Національної Академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали.* — К.: НБУВ, 1998. — 762 с.; *Історія Національної Академії наук України. 1929–1933. Документи і матеріали* — К., НБУВ, 1998. — 542 с.;

¹⁷ *Історія національної Академії наук України. 1918–1933. Науково-довідниковий апарат* — К.: НБУВ, 2002. — 448 с.

¹⁸ *Історія національної Академії наук України. 1918–1933. Науково-довідниковий апарат* — К.: НБУВ, 2002. — С. 5.

¹⁹ Див., напр.: *Верба І.В.* Життя і творчість Н.Д. Полонської-Василенко (1884–1973)/ *НАН України. Інститут української історіографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України* — К., 2000. — 340 с.; *Старовойтенко І. П.Я.* Стебницький: київський період життя та діяльності (1918–1923)// *Київ і кияни. Матеріали щорічної науково-практичної конференції.* — Вип. 5. — К., 2005. — С. 158–166; *Наш сучасник Микола Зеров.* — Луцьк: ВМА «Терен», 2006. — 368 с.

²⁰ Див. напр.: Інститут ботаники ім. Н.Г.Холодного. — К., 1976. — 80 с.

²¹ Академія наук України. Каталог. — К., 1993. — 155 с.

²² *Кульчицький С., Павленко Ю., Руда С., Храмов Ю.* Історія Національної Академії наук України в суспільно-політичному контексті. 1918–1998. — К.: Фенікс, 2000. — С. 176.

²³ Матвеева Л.В. Нариси з історії Всеукраїнської Академії наук / НАН України. Інститут сходознавства. — К.: Видавничий дім «Стілос», 2003. — 296 с.

²⁴ Там само. — С. 5.

²⁵ Академія наук Української ССР. 1969. — К., 1969 р. — С. 12.

²⁶ *Паладін О.В.* Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки. 1919–1944. — К., 1944 р. — 107 с.; Терлецький В.М. Академія наук Української РСР. 1919–1969. — К., 1969. — 294 с.

²⁷ Храмов Ю., Руда С., Павленко Ю., Кучмаренко В. Рання історія Академії наук України. 1918–1921. — К.: Манускрипт, 1993. — 245 с.; Матвеева Л.В. Національна академія наук України: етапи розвитку та доля вчених (історико-джерелознавчий аналіз) — Автореф... док.іст.н.: 07.00.06. — К., 1996. — 55 с.

²⁸ Див., напр.: Історія Академії наук Української РСР. — К.: Наукова думка, 1982. — 859 с.; Історія Академії наук Української РСР: у 2-х кн. — К., 1967. — Кн. 1. — 834 с.

²⁹ Полонська-Василенко Н.Д. Українська Академія наук. Нарис історії. — К., 1993. — Ч. 1. — 148 с.; ч. 2. — 211 с.

³⁰ Історія Академії наук України. 1918–1993 рр. (за ред. Б.Є.Патона) — К., 1994. — 317 с.

³¹ Храмов Ю., Руда С., Павленко Ю., Кучмаренко В. Вказана праця. — 245 с.

³² Матвеева Л.В. Нариси з історії Всеукраїнської Академії наук / НАН України. Інститут сходознавства. — К.: Видавничий дім «Стілос», 2003. — С. 5; Матвеева Л.В. Національна Академія наук України: реформа 1928 р. // Праці наукового товариства ім. Шевченка. — Л., 2000. — С. 210–228.

³³ Історія Академії наук Української РСР: у 2-х кн. — К., 1967. — Кн. 1. — С. 12.

³⁴ Полонська-Василенко Н.Д. Українська Академія наук. Нарис історії — К., 1993. — Ч. 1 — С. 5.

³⁵ Соловей Д. Повільне здушення української науки: дещо з наслідків 37-річної окупації України й диктатури ЦК КПСС — Торонто, 1958. — 29 с.; Соловей Д. Українська наука в колоніальних путях — Нью-Йорк, 1963. — 276 с.

³⁶ Історія Академії наук України. 1918–1993 рр. (за ред. Б.Є. Патона) — К., 1994. — 55 с.

³⁷ *Кульчицький С., Павленко Ю., Руда С., Храмов Ю.* Вказана праця. — С. 177.

³⁸ Див., напр.: Онопрієнко В.І. Історія Української науки XIX–XX ст. — К.: Либідь, 1998. — 302 с.